

przedstawia postaci i zdarzenia z głębokim psychologicznym zrozumieniem a zarazem prosto, żywo i malowniczo.

Uroczystości ku czci pisarza będą wielką czeską manifestacją narodową.

Stefan Wierczyński

ROLNICZE SPÓŁDZIELNIE PRODUKCYJNE W CZECHOSŁOWACJI

(Jednotné Rol'nícké Družstvo — Jednotné Zemědělské Družstvo)

I. Sposób i zasady organizacji

Wstęp

Forma jednolitych spółdzielni, jaką przyjęto w Czechosłowacji przy przechodzeniu do zespołowych form gospodarowania na wsi, jest wyrazem stopniowego przejścia od spółdzielczości zbytu do spółdzielczości wytwórczej. Ażeby przesłankę tę dokładnie zrozumieć i poznać ją, trzeba się wpieryw zapoznać z bazą strukturalną wsi, na których przystąpiono do organizowania jednolitych spółdzielni rolniczych (JZD).

Charakterystyczną cechą wsi czeskich i słowackich jest to, że stanowią one gminę jednostkową, tzn., że powierzchnia jednej wsi pokrywa się z powierzchnią gminy, czyli że każda wieś jest gminą*). Ten moment administracyjnej natury poważnie zaciążył na formie zespołowych gospodarstw.

We wsiach jeszcze w roku 1945 chłopci zorganizowali szereg spółdzielni, a więc spółdzielnie maszynowe, pszczelarskie, elektryfikacyjne, ogrodnicze, hodowlane itp. Szczególne znaczenie na drodze przejścia do gospodarki kolektywnej miały spółdzielnie maszynowe, których w Czechosłowacji na przestrzeni 4 lat powstało około 6.000. Spółdzielnie maszynowe zawiązywane przez chłopów miały na celu kupno większych maszyn i ich użytkowanie przez członków danej spółdzielni. Stanowiło to więc załazek własności kolektywnej. Praktycznie działalność spółdzielni maszynowych wygląda w ten sposób, że poszczególni członkowie wypożyczali maszyny do pracy w swoim gospodarstwie. Zdarzały się również i takie wypadki, że część członków nie korzystała z maszyn, tak że faktycznie obsługiwały one tylko niewielką ilość członków spółdzielni maszynowej. Oczywiście w tym stanie rzeczy nie mogły się one stać powszechnymi bazami do przejścia na wspólną uprawę ziemi. Przed lutym 1948 roku spółdzielnie te bywały najczęściej opanowane przez kułaków, którzy mając wpływ decydujący na wypożyczenie niezbędnych maszyn i narzędzi, usiłowali podporządkować sobie całą wieś.

Cheąc więc ze spółdzielni maszynowych stworzyć ośrodki przejścia do wspólnej uprawy ziemi, należało w pierwszym rzędzie usunąć z nich bogaczy wiejskich, a na ich miejsce wprowadzić małe i średniorolnych chłopów. Ten proces oczyszczenia spółdzielczości z elementów kapitalistycznych był nieodzownym szczeblem do przejścia na zespołową uprawę ziemi. Jeśli chodzi o spółdzielnie maszynowe, to znacznym ułatwieniem w tej mierze była ustawa o obowiązku odprzedaży państwu dużych maszyn i narzędzi rolniczych. W ten sposób kułacy zostali pozbawieni swojej materialnej bazy wyzysku, a jednocześnie państwo stworzyło

*) Przypominamy, że w Polsce wypadki takie są na ogół dość rzadkie. Przeważnie w skład gminy wchodzi kilka wsi stanowiących samoistne gromady.

ośrodki maszynowe lub przydzieliło odebrane bogaczom wiejskim maszyny nowo powstającym jednolitym spółdzielniom rolniczym.

Proces przymusowego wykupu maszyn prowadziły również same JZD. Np. Spółdzielnia produkcyjna Brušsté w powiecie Česká Lipa, do której od razu przystąpiło 40 gospodarzy, wykupiła trzy traktory od gospodarzy, którzy założyli spółdzielnię maszynową, i przyjęła ich jednocześnie do spółdzielni. We wsi Velen (25 km od Pragi) kułacy kupili traktory i założyli spółdzielnię maszynową. Z chwilą zorganizowania JZD spółdzielnia maszynowa została rozwiązana, a traktory przejęła nowo zorganizowana JZD.

Celem zlikwidowania wielotorowości w spółdzielczości wiejskiej postanowiono, że wszystkie dotychczas istniejące spółdzielnie powinny łączyć się w jedną uniwersalną (jednolitą) spółdzielnię, która oprócz tego, że skupi w sobie wszystkie dotychczasowe spółdzielnie, utworzy ponadto dział produkcji jako główny kierunek swej działalności. Oczywiście nie wszystkie dzisiejsze JZD powstały na gruncie spółdzielni maszynowych. Wiele z nich miało jako swą główną bazę spółdzielnie hodowlane. Jest rzeczą znaną, że stajnie i chlewy w czechosłowackich zabudowaniach chłopskich pozostawiają wiele do życzenia pod względem racjonalności i zdrowotności urządzeń. Zmodernizowanie indywidualnych zabudowań gospodarczych wymagałoby inwestycji finansowych i materiałowych oraz robocizny, przekraczających możliwości poszczególnych właścicieli. Dlatego bardziej uświadomieni biedniacy i średniacy jeszcze na długo przed organizowaniem JZD budowali jedną wielką spółdzielczą oborę, w której trzymali indywidualne bydło, karmione i wypasane razem przez samych członków, a czasem i przez siły najemne. Np. spółdzielnie takie istniały w okolicach Žamberka i na Morawach koło miasta Olomuńca. Oczywiście w tych wsiach, gdzie spółdzielnie wiejskie nie istniały lub też nie przejawiały żywej działalności, JZD organizowały się od nowa, a nie przez fuzję dotychczasowych spółdzielni. Szczegółowo kwestię organizowania JZD reguluje ustawa o jednolitych spółdzielniach rolniczych z dnia 23 lutego 1949 r. (Nr 69 zbioru ustaw i rozporządzeń) oraz rozporządzenie wykonawcze Ministra Rolnictwa z dnia 17. 3. 1949 i wreszcie statut jednolitej spółdzielni rolniczej.

Zasady te przedstawiają się następująco:

1. Cel założenia jednolitej spółdzielni rolniczej

JZD zakłada się w celu zapewnienia dalszego pomyślnego rozwoju spółdzielczości wiejskiej. Zakładane na zasadzie dobrowolności JZD mają usunąć rozbięcie charakterystyczne dla przeszłości i mają zjednoczyć dotychczasowe różne spółdzielnie rolnicze i przynieść znaczną korzyść pracującym rolnikom.

We wstępie do statutu cel JZD został określony w następujący sposób: „Jednolita spółdzielnia rolnicza, która ma za zadanie zjednoczyć całe życie spółdzielcze na wsi, jest budowana na zasadach ludowych i demokratycznych, które dają gwarancję, że ten właśnie ruch spółdzielczy będzie służył chłopom mało- i średniorolnym, jako też i reszcie ludu pracującego. Zadaniem JZD jest pomoc chłopom w podniesieniu wytwórczości rolnej, w wykonaniu planu pięcioletniego w rolnictwie i podniesienie poziomu socjalnego i kulturalnego wsi. W ten sposób ziszczą się marzenia biorących w swoje ręce organizację spółdzielczą mało- i średniorolnych chłopów, która odtąd będzie służyć ich interesom i skutecznie im pomagać. Zdobyte te stają się obecnie dostępne dzięki ustrojowi ludowo-demokratycznemu”.

2. Przedmiot działalności JZD

Przedmiotem działalności JZD w myśl postanowień ustawy jest: a) scalanie gruntów (komasacja), b) mechanizacja pracy rolniczej, c) współdziałanie w ustalaniu, planowaniu i wykonywaniu zadań produkcyjnych w rolnictwie, zwłaszcza zaś w zawieraniu umów o wytwarzanie produktów rolnych (kontraktacja), d) branie udziału w skupie produktów rolnych i zaopatrywaniu w produkty rolnicze, e) troska o podniesienie produkcji roślinnej i zwierzęcej, f) troska o podniesienie poziomu kulturalnego i socjalnego wsi, g) troska o ulżenie w pracy kobiecie wiejskiej.

3. Założenie JZD

Czynności wstępne do założenia jednolitej spółdzielni wykonuje Komitet Przygotowawczy (Założycielski), złożony z pięciu do dziesięciu członków dotychczasowych rozlicznych spółdzielni rolniczych, jak również i z osób zainteresowanych, pracujących w rolnictwie. Komitet Przygotowawczy wybiera spośród siebie przewodniczącego i jego zastępcę. Jednocześnie zgłasza on fakt swego zawiązania się Centralnej Radzie Spółdzielczej i po zatwierdzeniu przez nią rozpoczyna czynności przygotowawcze, tzn. werbunek nowych członków i rejestrację tych członków, którzy automatycznie stają się członkami JZD z racji tego, że byli członkami spółdzielni, zjednoczonych w spółdzielni jednolitej. Ponadto do czynności przygotowawczych należy spisanie tych spółdzielni, które ulegają reorganizacji lub fuzji w ramach JZD. O ukończeniu prac przygotowawczych Komitet Założycielski zawiadamia Centralną Radę Spółdzielczą i prosi ją o zatwierdzenie ukonstytuowania się jednolitej spółdzielni.

Z dniem zatwierdzenia uważa się JZD za ukonstytuowaną. Z tym dniem spółdzielnie, na których bazie powstała JZD, przeobrażają się lub łączą w spółdzielnię jednolitą, a ich członkowie zostają automatycznie członkami JZD, bez deklaracji członkowskich, o ile w przeciągu 14 dni od dnia ogłoszenia założenia spółdzielni nie zgłoszą pisemnie swego wystąpienia. Wszelki majątek dotychczasowych spółdzielni, ich uprawnienia i zobowiązania przechodzą z tym dniem na jednolitą spółdzielnię bez likwidacji. Stan majątkowy tych spółdzielni na dzień przeorganizowania lub połączenia zostaje stwierdzony według ich zamknięcia ksiąg i inwentarza, które to dokumenty na ten dzień sporządzają władze dotychczasowych spółdzielni wspólnie z Komitetem Przygotowawczym.

Powstanie jednolitej spółdzielni wraz z wymienieniem spółdzielni przeorganizowanych lub połączonych ogłasza Komitet Przygotowawczy na tablicy urzędowej w gminie.

Jednocześnie Komitet Przygotowawczy po zatwierdzeniu JZD zgłasza ją we właściwym sądzie do zarejestrowania i równoległe do tego przeprowadza skreślenie z rejestru sądowego tych spółdzielni, które przeorganizowały się lub połączyły w jednolitą spółdzielnię. Po dokonaniu rejestracji sądowej Komitet zwołuje Walne Zebranie, które wybiera władze spółdzielni przewidziane w statucie. Fundamentalnymi zasadami formalnymi przy organizowaniu JZD są następujące postanowienia: a) w każdej gminie należy zakładać z reguły tylko jedną spółdzielnię jednolitą; b) jednolita spółdzielnia rolnicza jest osobą prawną. Za tą stroną formalną stoi głęboka treść klasowa, która uwidacznia się przy zakładaniu JZD. Kardynalnym założeniem jest tu przede wszystkim dobrowolność, a po wtóre izolowanie się nowo powstałej spółdzielni od kułaków; zakładanie jej wyłącznie przez biedniaków, nie tylko bez bogaczy wiejskich, lecz przede wszystkim przeciwko nim. Oznacza to, że spółdzielnia z miejsca zajmować powinna bojową ofensywną postawę wobec wroga klasowego, wobec kułaka.

W pierwszym stadium zakładania JZD zasada ta częstokroć była naruszana i wielu kułaków przeniknęło do jednolitych spółdzielni rolniczych. Zwłaszcza zaś ci kułacy, którzy byli przedtem członkami spółdzielni maszynowych. Brak czujności klasowej nie dał długo na siebie czekać. Wroga robota, zmierzająca do rozsadzenia spółdzielni od wewnątrz, doprowadziła do tego, że w roku 1949 tylko niewielka ilość JZD rozpoczęła wspólną uprawę ziemi. Ten stan rzeczy uległ radykalnej zmianie po pierwszej konferencji JZD odbytej w styczniu 1950 w Bratysławie, gdzie akcja ta została zdemaskowana, na skutek czego członkowie zaczęli oczyszczać JZD z wrogich i klasowo obcych elementów kułackich.

II Statut JZD*)

1. Mechanizacja rolnictwa

Jednolite spółdzielnie rolnicze posiadają jeden statut, na którego zasadzie są organizowane. Statut ten składa się z dwóch części. W pierwszej omawiane są cele i zasady działalności JZD, w drugiej natomiast jest mowa o organizacji jednolitej spółdzielni. Oprócz statutu istnieje regulamin organizacyjny, który szczegółowo omawia zakres działalności i uprawnienia władz spółdzielni oraz podaje dokładne przepisy prowadzenia gospodarki spółdzielczej, w szczególności jej finansów i księgowości.

Omówimy więc bliżej poszczególne postanowienia statutu. Jak już wspominaliśmy, JZD powstawały najczęściej na bazie spółdzielni maszynowych, dlatego też na samym początku statutu podkreśla się znaczenie mechanizacji i opisuje się zasady działalności spółdzielni w dziedzinie mechanizacji rolnictwa, przy czym podkreśla się, że celem mechanizacji jest racjonalne użytkowanie maszyn rolniczych, obniżenie kosztów produkcji w rolnictwie, zmniejszenie zapotrzebowania siły roboczej ludzkiej i sprzężajnej, podniesienie wydajności pracy itd. Chłopi mało- i średniorolni wiedzą z własnego doświadczenia, że nie mogą robić zbyt dużych wkładów inwestycyjnych na zakup maszyn rolniczych i że nie opłacałoby się, żeby każdy gospodarz kupował maszynę dla siebie, gdyby sam tylko ją użytkował. Wydatki na te maszyny obciążąłyby jego gospodarstwo do tego stopnia, że stałoby się ono nieopłacalne. Dlatego też najtaniej można wykończyć wszystkie rodzaje maszyn przez ich spółdzielcze użytkowanie, co jednocześnie wpłynie na ulżenie pracy chłopu i kobiety wiejskiej.

Jednolita spółdzielnia rolnicza przeprowadza wszelką działalność mechanizacyjną w ścisłej współpracy z państwową stacją maszynową. Ze względu na racjonalne i zupełne wykorzystanie maszyn nie jest rzeczą konieczną, a nawet nie jest rzeczą wskazaną, ze względów oszczędnościowych, aby jednolita spółdzielnia posiadała wszystkie maszyny, zwłaszcza jeśli chodzi o ciężkie maszyny (jak np. traktory i narzędzia towarzyszące, czy też młocarnie itp.). Jednolita spółdzielnia może i powinna się opierać na pomocy państwowej stacji maszynowej (SSS), a na terenie gromady powinna posiadać tylko te maszyny, które potrafi w pełni wykorzystać i których użytkowanie w granicach jednej gromady jest opłacalne. Aby rolnicy mieli już naprzód gwarancję, że prace polowe zostaną terminowo i całkowicie przeprowadzone, jednolita spółdzielnia, jeżeli nie rozporządza wystarczającą liczbą maszyn, winna zawrzeć umowę z państwową stacją maszynową o przeprowadzenie orki, siewu, żniw i innych prac rolnych.

*) Według: „Jednotné zemědělské družstvo”, Praha 1948.

Bazą działalności mechanizacji JZD są dotychczasowe spółdzielnie i nie zorganizowane w aparacie spółdzielczym spółki, których sprzęt nie będzie w jednolitych spółdzielniach służył kilku bogaczom wiejskim, ale wszystkim rolnikom w gromadzie. W tym celu jednolita spółdzielnia przejmuje maszyny rolnicze od dotychczasowych spółdzielni maszynowych i od niezorganizowanych spółek, pierwszeństwo przy użytkowaniu maszyn przysługuje członkom jednolitej spółdzielni. JZD organizuje prace poszczególnymi maszynami spółdzielczymi, kieruje nią i zapewnia jednocześnie fachową i odpowiedzialną obsługę tych maszyn. Członkowie jednolitej spółdzielni muszą się starać o to, aby maszyn spółdzielczych nie wykorzystywały jednostki lub grupy jednostek. Żeby maszyny spółdzielcze mogły być właściwie wykorzystane, spółdzielnia musi się troszczyć o należyłą ich konserwację.

O ile jednak maszyny mają dać członkom spółdzielni rzeczywistą korzyść, jest rzeczą konieczną, aby mechanizacja prowadziła do obniżenia ilości zwierząt pociągowych. Inaczej bowiem pasze, które mają służyć do żywienia zwierząt hodowlanych i użytkowych, zostaną zużyte przez zwierzęta pociągowe, zwłaszcza zaś przez konie, które pochłona w ten sposób znaczną część dochodu gospodarstwa rolnego. Członkowie JZD muszą ustalić, jaka ilość zwierząt pociągowych zostanie zaoszczędzona przez użycie maszyn. Członkowie JZD powinni dbać o to, żeby nie używano krów mlecznych jako siły pociągowej.

W celu zupełnego i racjonalnego wykorzystania maszyn oraz celem przeprowadzenia jednolitego planu zasiewów JZD może przeprowadzać scalenie gruntów.

2. Środki zmierzające do podniesienia produkcji

Obok mechanizacji statut wylicza szereg środków, zmierzających do podniesienia wytwórczości, które może i powinna zastosować u siebie JZD. Środki te odpowiadają wytycznym planu pięcioletniego i obejmują następujące działy: a) podniesienie urodzajności gruntów, b) podniesienie hodowli, c) podniesienie produkcji roślinnej.

W dziale pierwszym wylicza się urządzenie stawów, przeprowadzenie nowych urządzeń melioracyjnych, wznoszenie zapór przeciw wiatrom i śniegom oraz wysadzenie kultur leśnych i leśnych pasów ochronnych. Każdy z tych środków i sposób jego przeprowadzenia jest w statucie szczegółowo omawiany. Ponadto stwierdza się w statucie, że przesiąkanie kapitalizmu do produkcji rolniczej było połączone z rujnowaniem źródeł naturalnych, które miały służyć rolnictwu (likwidacja stawów, wycinanie lasów, zaorywanie pastwisk itp.). Ważnym zadaniem dzisiejszej epoki jest naprawienie tego smutnego dziedzictwa przeszłości.

Praca ta jest jednak trudna i kosztowna i można ją wykonać tylko przy czynnym współdziałaniu szerokich warstw pracującego chłopstwa, któremu przy wykonywaniu tego wielkiego zadania będzie pomagać jednolita spółdzielnia.

Jeżeli chodzi o podwyższenie produkcji zwierzęcej oraz o podnoszenie jej jakości, to statut wylicza następujące środki, jakie powinna zastosować jednolita spółdzielnia: a) zapewnienie odpowiedniej bazy paszowej, b) przestrzeganie zarządzeń weterynaryjnych, c) zorganizowanie spółdzielczego wychowu i tuczu, d) budowanie obór spółdzielczych, e) budowanie wspólnych mleczarni i urządzeń chłodniczych oraz organizowanie spółdzielczego transportu mleka, f) pastwiskowy chów bydła oraz owiec i urządzenie odpowiednio kultywowanych pastwisk spółdzielczych przez zamianę gorszych gruntów na sztuczne pastwiska itp., g) rozszerzenie hodowli owiec, h) zwrócenie uwagi na specjalne gałęzie produkcji,

jak na przykład: pszczelarstwo, rybactwo, hodowla królików, gołębi, jedwabników i zwierząt futerkowych.

Dbając o podniesienie stanu pogłowia i podniesienie wydajności, jednolita spółdzielnia powinna się starać o stopniowe powiększanie pogłowia zwierząt gospodarczych przy jednoczesnym poprawianiu ich wydajności. Chcąc osiągnąć ten cel, JZD powinna się starać w pierwszym rzędzie o regenerację hodowli przy pomocy wzorowego rozplodu i przez stosowanie na szeroką skalę inseminacji (sztucznego unasiennienia).

W zakresie zapewnienia bazy paszowej statut przewiduje zakładanie przez JZD sztucznych pastwisk i zaprowadzenia systemu trawopolnego. Jako ważne zadanie stawia się również przed spółdzielniami właściwą gospodarkę wyprodukowanymi paszami i obniżenie strat przez budowanie urządzeń silosowych itp.

Podniesienie produkcji roślinnej w jednolitej spółdzielni powinno nastąpić przez zastosowanie następujących środków: a) przez wybór odmian, b) przez zastosowanie jednolitego planu siewnego, c) przez zastosowanie racjonalnej uprawy gleby, d) przez właściwe nawożenie, e) przez stosowanie uszlachetnionych nasion i sadzonek, f) przez rozmnażanie uszlachetnionych nasion i sadzonek, g) przez ochronę roślin i zwalczanie szkodników, h) przez odpowiednią pielęgnację łąk, i) przez położenie nacisku na specjalne gałęzie produkcji roślinnej, jak np. uprawę chmielu, sadownictwo, zielarstwo, uprawę winorośli, lnu, oleistych, cykori, tytoniu, zbiór płodów leśnych itd.

Jednolita spółdzielnia udziela pomocy rolnikom tak, aby na swoich polach uprawiali w ramach ogólnego płodozmianu te gatunki i odmiany roślin, które by najlepiej odpowiadały danej glebie i danym właściwościom klimatycznym. Jednolita spółdzielnia umożliwia więc rolnikom uprawę tych roślin, które w danych warunkach produkcyjnych gwarantują najwyższą wydajność z hektara, przy najniższych kosztach produkcji. Członkowie JZD mogą uchwalić stosowanie jednolitego płodozmianu dla całej gromady. W ten sposób osiąga się wydatne podniesienie produkcji roślinnej, ponieważ utrudnia się krzyżowanie różnych odmian roślin i ułatwia się obróbkę maszynową na dużych polach płodozmiennych.

We wszystkich punktach omawiających zagadnienie produkcji roślinnej podkreśla się współpracę jednolitych spółdzielni z państwowymi gospodarstwami rolnymi, zwłaszcza jeśli chodzi o dostarczenie przez gospodarstwa państwowe odpowiednio wysokich gatunków sadzonek i ziarna siewnego wszelkich roślin. Ciekawie również pomyślane jest w statucie zimowe wykorzystanie traktorów stanowiących własność JZD. Otóż jednolita spółdzielnia może pomagać lasom państwowym przy wywózce drzewa, którą można zorganizować na podstawie specjalnej umowy. Jednolita spółdzielnia będzie mogła w ten sposób wykorzystać w okresie zimowym maszyny jak i te siły sprzężajne, które nie mają pełnego zatrudnienia w samej JZD.

3. Podniesienie poziomu technicznego

Do środków zmierzających do podniesienia technicznego poziomu wsi zalicza się w statucie: a) elektryfikację, i b) kanalizację. Oba te środki i ich zastosowanie są szczegółowo omawiane.

4. Ulżenie w pracy kobiecie wiejskiej

Nie da się zapewnić podniesienia stopy życiowej szerokich warstw społeczeństwa, dopóki kobieta wiejska nie będzie mogła znaleźć czasu na pracę w gospo-

darstwie rolnym, w spółdzielczości i w życiu społecznym. Równoprawny udział kobiet wiejskich w podnoszeniu poziomu rolnictwa jest głównym celem, do którego zdąża akcja pomocy kobiecie wiejskiej. Cel ten osiąga się najlepiej poprzez zorganizowaną samopomoc spółdzielczą, wyrażającą się w tym, że JZD powinna urządzać: a) mechaniczne pralnie zespołowe, b) łaźnie, c) żłobki i dziecińce, d) kuchnie zespołowe do przygotowywania owoców i warzyw na okres zimowy, e) kuchnie zespołowe organizowane w okresie żniw, gdy kobiety nie mogą się poświęcić pracy domowej ze względu na terminowość pracy.

5. Współpraca z rzemieślnikami

Celem zapewnienia członkom spółdzielni skutecznej pomocy rzemieślników (kowali, stelmachów, bednarzy itp.) jednolita spółdzielnia może zawierać umowy z rzemieślnikami dla swoich członków lub może się też z nimi porozumieć w sprawie przejęcia ich warsztatów w administrację spółdzielni.

6. Działalność kulturalna

Jednolita spółdzielnia powinna dbać o pogłębienie wiadomości fachowych swoich członków. JZD powinna także organizować doświadczalnictwo rolnicze i powinna starać się nawiązać współpracę z instytucjami naukowymi w sprawie organizowania pracy badawczej. Ponadto jednolita spółdzielnia powinna budzić w swoich członkach, a zwłaszcza wśród młodzieży wiejskiej zainteresowanie zjawiskami kulturalnymi przez organizowanie: przedstawień amatorskich, kółek śpiewaczych, odtwarzanie tańców ludowych, sprowadzanie odpowiednich filmów, radiofonizowanie gromady itd. Również wskazaną jest rzeczą, aby każda spółdzielnia założyła u siebie dom kultury.

7. Planowanie

Działalność jednolitej spółdzielni zdążająca do podniesienia wydajności rolnictwa może doprowadzić do pomyślnych wyników tylko w tym wypadku, jeżeli będzie się realizować postanowienia planu pięcioletniego. To związanie gospodarki rolnika z planem ogólnopolskim realizowane będzie najlepiej przez jednolitą spółdzielnię rolniczą.

JZD podtrzymuje, jednoczy, organizuje i stopniuje dążenia rolników do wykonania zadań produkcyjnych w ramach planu pięcioletniego.

Włączenie JZD do planowania ogólnopolskiego oznacza, że: a) wykonanie planu jest połączone z czynnym udziałem wszystkich rolników danej gromady; b) JZD zaznajomi wszystkich członków z planowanymi zadaniami i zapewni im niezbędne warunki, oraz środki produkcji potrzebne do wykonania planu; c) JZD tworzy komórkę planowania, która umożliwi lepsze przygotowanie planu oraz należyty jego kontrolę.

W zakresie kontroli planu jednolita spółdzielnia przeprowadza następujące czynności przewidziane w statucie: a) kontroluje przygotowanie i wykonanie zasiewów, b) kontroluje dotrzymanie wyznaczonych i uchwalonych zarządzeń hodowlanych i weterynaryjnych, c) kontroluje właściwe pielęgnowanie inwentarza żywego.

8. Członkostwo

Członkiem jednolitej spółdzielni rolniczej może zostać każdy rolnik, każda kobieta wiejska oraz młodzież wiejska po ukończeniu 16. roku życia, jeżeli ze-

chęcią współpracować w ramach JZD w myśl założeń statutu i w celu wykonania zadań spółdzielni. Członkami mogą zostać również, wszelkie inne osoby, które swoim udziałem mogą przyczynić się do osiągnięcia celu spółdzielni.

Sposób nabycia członkostwa. Członkostwo w jednolitej spółdzielni jest dobrowolne. Do uzyskania członkostwa potrzebna jest pisemna deklaracja kandydata oraz jego przyjęcie. O przyjęciu decydują władze spółdzielni. Jeżeli uchwała władz nie jest jednogłówna, deklarację należy przedłożyć do decyzji zebrania członkowskiego.

Utrata członkostwa. Ponieważ członkostwo w JZD jest dobrowolne, można ze spółdzielni wystąpić. Wystąpienie z jednolitej spółdzielni musi członek zgłosić na 6 miesięcy przed zakończeniem roku obrachunkowego.

Członek może również zostać wykluczony w następujących wypadkach: a) jeżeli swoim postępowaniem wykroczył przeciwko zasadom samopomocy spółdzielczej lub jeżeli dopuścił się poważnego wykroczenia przeciwko interesom spółdzielni jako całości; b) jeżeli członek świadomie lub przez niedbalstwo nie spełnia swoich obowiązków członkowskich; c) jeżeli został skazany prawomocnym wyrokiem za zbrodnię lub za przestępstwo wymienione w ustawie o ochronie republiki ludowo-demokratycznej, lub ustawie o zwalczaniu nielegalnego handlu; d) jeżeli swoim postanowieniem zagraża ugruntowaniu ustroju ludowo-demokratycznego lub życiu gospodarczemu, a zwłaszcza aprowizacji publicznej; e) jeżeli po upływie 6 miesięcy od przyjęcia na członka nie wpłacił wyznaczonego udziału członkowskiego.

O wykluczeniu członka decydują władze spółdzielni. Jeżeli decyzja władz nie jest jednomyślna, sprawę należy przedłożyć do decyzji zebrania członkowskiego.

Oprócz wymienionych dwóch wypadków członkostwo wygasa również przez śmierć członka lub przez przelanie udziału członkowskiego na inną osobę, która nie jest członkiem, jednolitej spółdzielni, ale spełnia warunki do nabycia członkostwa. Przelanie udziału musi być zatwierdzone przez władze spółdzielni.

Udział członkowski. Wielkość udziału zależy od uchwały Walnego Zgromadzenia. Najmniejsza stawka wynosi 100 koron, najwyższa zaś 500 koron. Wysokość udziału jest jednakowa dla wszystkich członków. Każdy członek jednolitej spółdzielni jest zobowiązany do zadeklarowania i wpłacenia jednego udziału. Jeden członek może zadeklarować i wpłacić tylko jeden udział. Zwrot wypowiedzianego udziału członkowskiego może nastąpić dopiero po upływie jednego roku od dnia wygaśnięcia członkostwa.

9. Władze spółdzielcze

Administrowanie jednolitą spółdzielnią oraz prowadzenie jej spraw organizacyjnych i handlowych wykonują następujące jej władze: a) Zebranie członkowskie; b) Zarząd; c) Rada Nadzorcza; d) Walne Zgromadzenie.

Zebranie członkowskie. Zebranie członkowskie jest organem spółdzielni, wyrażającym wolę członków, i dlatego powinni w nim brać udział wszyscy członkowie. Zebranie członkowskie służy do wykazania twórczej inicjatywy każdego członka i do wykazania udziału członków w życiu jednolitej spółdzielni rolniczej.

Do zebrania członkowskiego należy: a) omawianie planu produkcyjnego, b) decydowanie o zarządzeniach i akcjach, jakie należy przeprowadzać celem zapewnienia i wykonania zaplanowanych zadań, c) uchwalanie zarządzeń mających służyć do obniżenia kosztów produkcji, d) uchwalanie zarządzeń zmierzających do podniesienia produkcji rolnej, e) podejmowanie uchwał odnośnie do rozszerzenia

działalności JZD, f) ustalenie wytycznych i zasad, według których zarząd powinien działalnością tą kierować, g) uchwalanie pomocy sąsiedzkiej, pomocy ochotniczych brygad robotniczych i ustalanie zasad współzawodnictwa, h) uchwalanie pożyczek inwestycyjnych dla JZD i dla poszczególnych członków, i) uchwalanie wysokości opłat za pracę i używanie maszyn, oraz urządzeń spółdzielczych, j) uchwalanie komasacji gruntów, k) omawianie zagadnień związanych z zawarciem umowy z państwową stacją maszynową, l) uchwalanie wytycznych dla zarządu w sprawie zawierania umów o produkcję, dostawę i skup produktów rolnych, ł) decydowanie o przyjęciu kandydatów na członków jednolitej spółdzielni i o wykluczeniu członków ze spółdzielni.

Poza tym zebranie członkowskie służy do zapewnienia jak najściślejszej współpracy między zarządem JZD i członkami oraz do regularnego powiadamiania członków o ogólnym stanie spółdzielni, o jej działalności, oraz do przyczynienia się członków przez stawianie wniosków do rozwoju jednolitej spółdzielni.

Przewodniczący JZD oraz wszyscy członkowie zarządu są zobowiązani do wygłaszania sprawozdań z wykonywanych prac i do udzielania informacji w sprawie prac zamierzonych

Zebrania członkowskie odbywają się w miarę potrzeby, jednak co najmniej raz w miesiącu. Poza tym zebranie członkowskie powinno się odbyć wówczas, gdy zarząd tego co najmniej $\frac{1}{3}$ członków. Zebranie zwołuje przewodniczący spółdzielni lub jego zastępca. W zebraniach członkowskich powinni uczestniczyć wszyscy członkowie jednolitej spółdzielni. Członkowie obradują i głosują na zebraniach osobiście. W głosowaniu na zebraniu członkowskim przysługuje każdemu z członków jeden głos.

W zebraniach członkowskich mogą brać również udział żony członków w tym wypadku, jeśli same nie są członkami. Mogą one również zgłaszać wnioski i brać udział w dyskusji. Głosować jednak mogą tylko wtedy, jeżeli same są członkami spółdzielni.

Zebranie zagaja, kieruje obradami i głosowaniem, jak również kończy zebranie sam przewodniczący lub jego zastępca.

Zebranie członkowskie jest uprawnione do obradowania i podejmowania uchwał podczas obecności przynajmniej $\frac{1}{3}$ członków JZD. Uchwały zapadają większością głosów obecnych na zebraniu członków. Przy równej ilości głosów uważa się za przyjęty ten wniosek, za którym głosował przewodniczący.

Przy uchwalaniu pożyczek inwestycyjnych od członków lub pożyczek z instytucji finansowych wymaga się większości $\frac{2}{3}$ głosów obecnych członków.

Z a r z ą d. Zarząd jest organem wykonawczym jednolitej spółdzielni i powinien kierować jej działalnością zgodnie ze statutem, regulaminem organizacyjnym oraz zgodnie z uchwałami walnych zgromadzeń lub zebrań członkowskich. Ponadto do zadań zarządu należy zarządzanie majątkiem spółdzielni i reprezentowanie jej na zewnątrz.

Zarząd jest również uprawniony do podejmowania niezbędnych decyzji i zarządzeń w okresie między zebraniem członkowskimi. W tym wypadku zarząd powinien złożyć sprawozdanie o powziętych uchwałach i zarządzeniach na najbliższym zebraniu członkowskim. Zarząd decyduje we wszystkich sprawach, które nie są przez statut lub regulamin organizacyjny zastrzeżone dla innych organów jednolitej spółdzielni. Do kompetencji zarządu należy przede wszystkim: a) kontrola wykonania planu produkcyjnego, b) opracowanie przy współudziale rady nadzorczej planu gospodarczego i budżetu jednolitej spółdzielni, c) reali-

zowanie uchwał walnych zgromadzeń i zebrań członkowskich, d) organizowanie pomocy sąsiedzkiej oraz organizowanie wszelkich akcji współzawodnictwa pracy, e) zawieranie umów o dostawę produktów rolnych, oraz zawieranie umów z Państwową Stacją Maszynową, f) opracowanie i przedstawienie do zatwierdzenia zgromadzenia członkowskiego wniosków o ustalenie wysokości opłat za używanie i pracę maszyn oraz urządzeń spółdzielczych, g) przyjmowanie i zwalnianie pracowników JZD i ustalanie wysokości ich poborów.

W skład zarządu wchodzi przewodniczący, zastępca przewodniczącego i trzech do ośmiu innych członków. Dokładną ilość członków zarządu ustala Państwowa Rada Spółdzielcza według miejscowych warunków. Zarząd musi być wybrany w ten sposób, żeby została zapewniona ochrona interesów gospodarzy mało- i średniorolnych. Z tego powodu należy z ich szeregów wybrać co najmniej $\frac{1}{3}$ członków Zarządu. W zarządzie należy również zapewnić reprezentację w odpowiednim stosunku kobietom wiejskim.

Członkowie zarządu zobowiązani są do wykonywania wszelkich zadań zarządu z troskliwością dobrego gospodarza i są osobiście odpowiedzialni za szkody spowodowane przekroczeniem zakresu swoich uprawnień lub niezrealizowaniem uchwały walnego zgromadzenia lub zebrania członkowskiego, jak również za szkody spowodowane działalnością sprzeczną z przepisami statutu i regulaminu organizacyjnego, oraz planu gospodarczego i budżetu.

Funkcja członka zarządu jest honorowa. Poszczególni członkowie zarządu mają jednak prawo do zwrotu kosztów, powstałych przy wykonywaniu ich funkcji. Wszystkich członków zarządu wybiera walne zgromadzenie na okres 2 lat. Wybór zarządu zatwierdza Powiatowa Rada Spółdzielcza.

Zebranie zarządu zwołuje przewodniczący jednolitej spółdzielni. Zebrania odbywają się w miarę potrzeby, jednak co najmniej raz w miesiącu. Przewodniczący musi zwołać zebranie również i wtedy, jeśli zażądata tego przynajmniej dwaj członkowie zarządu, rada nadzorcza lub Powiatowa Rada Spółdzielcza.

Poza członkami zarządu w zebraniach zarządu może brać udział z głosem doradczym przewodniczący rady nadzorczej lub wyznaczony przez niego inny członek rady nadzorczej. Zebranie zarządu upoważnione jest do podejmowania uchwał, które zapadają większością głosów.

Rada Nadzorcza. Rada Nadzorcza jest organem kontrolnym JZD i sprawuje nadzór nad jej działalnością gospodarczo-finansową. Do obowiązków Rady Nadzorczej należy przede wszystkim: a) współdziałanie w opracowywaniu planu gospodarczego i budżetu jednolitej spółdzielni oraz czuwanie nad ich wykonaniem; b) doglądanie i nadzorowanie działalności spółdzielni we wszystkich dziedzinach jej gospodarki, kontrolowanie w dowolnym czasie jej kasy i ksiąg, korespondencji oraz akt, a także czuwanie nad działalnością gospodarczą; c) doglądanie stanu i badanie sprawności maszyn i urządzeń; d) doroczne przeprowadzanie rewizji ksiąg i bilansu przed Walnym Zgromadzeniem i przedstawienie bilansu Walnemu Zgromadzeniu z wnioskiem o jego zatwierdzenie; e) stawianie wniosków Walnemu Zgromadzeniu o sposobie użycia nadwyżki lub pokrycia straty oraz stawianie wniosków w sprawie udzielania zarządowi absolutorium; f) przedstawianie zarządowi wniosków w sprawie kierowania sprawami spółdzielni, zwłaszcza wniosków dotyczących sposobu usunięcia stwierdzonych braków i niedociągnięć.

W skład Rady Nadzorczej wchodzi jej przewodniczący, zastępca przewodniczącego i jeden do czterech innych członków; członek zarządu nie może być równocześnie członkiem Rady Nadzorczej. Radę Nadzorczą wybiera Walne Zgro-

madzenie. Zebrania Rady Nadzorczej zwoływane przez jej przewodniczącego odbywają się w miarę potrzeby, najmniej jednak raz w miesiącu.

Walne Zgromadzenie. Walne Zgromadzenie jest najwyższą władzą jednolitej spółdzielni. Do niego należy: a) wybór członków zarządu i rady nadzorczej, b) zatwierdzenie planu gospodarczego i budżetu, c) zatwierdzanie bilansu i podejmowanie uchwał w sprawie sposobu zużycia nadwyżki lub pokrycia straty, d) zatwierdzanie działalności Rady Nadzorczej i Zarządu oraz udzielanie im absolutorium, e) uchwalanie wysokości udziału członkowskiego, f) projektowanie zmiany statutu i regulaminu organizacyjnego.

Zwyczajne Walne Zgromadzenie odbywa się corocznie, najpóźniej do końca lutego. Zwołanie Zwyczajnego Walnego Zgromadzenia uchwała Zarząd. Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie odbywa się w dwóch wypadkach: a) jeżeli zwołanie tego zebrania uchwalili z ważnych powodów zarząd lub rada nadzorcza, b) na pisemne żądanie z podaniem powodów przynajmniej $\frac{1}{3}$ członków jednolitej spółdzielni lub na żądanie Powiatowej Rady Spółdzielczej.

Walne Zgromadzenie zwołuje przewodniczący JZD co najmniej na 15 dni naprzód. W walnym zgromadzeniu mogą brać udział wszyscy członkowie jednolitej spółdzielni. Członkowie obradują i głosują na Walnym Zgromadzeniu osobiście. Każdemu członkowi przysługuje na Walnym Zgromadzeniu tylko jeden głos.

Walnym Zgromadzeniem kieruje przewodniczący jednolitej spółdzielni, a w razie jego nieobecności z-ca przewodniczącego. Wszelkie uchwały zapadają zwyczajną większością głosów, z wyjątkiem zmiany statutu i likwidacji spółdzielni, do których to uchwał potrzebna jest kwalifikowana większość głosów, to znaczy dwie trzecie.

10. Zasady gospodarowania JZD

Założenia ogólne. Jednolita spółdzielnia gospodaruje według z góry sporządzonego planu, który obejmuje okres jednego roku obrachunkowego i dzieli się na część produkcyjną i finansową. Przewidywaną działalność i inwestycje wykazuje się w planie oddzielnie dla poszczególnych odcinków działalności JZD. Plan musi odpowiadać rzeczywistym potrzebom i możliwościom finansowym jednolitej spółdzielni, oraz musi być zharmonizowany z państwowym planem gospodarczym. Rok obrachunkowy JZD zgodny jest z rokiem kalendarzowym.

Plan produkcyjno-finansowy sporządza zarząd przy współudziale Rady Nadzorczej. Sporządzony plan zatwierdza Walne Zgromadzenie, które w ciągu roku obrachunkowego uchwała ewentualne zmiany lub uzupełnienia planu.

Środki finansowe. Jednolita spółdzielnia zapewnia sobie środki potrzebne do pokrycia wydatków bieżących i inwestycyjnych w następujący sposób: a) przez udziały członkowskie, b) przez zaciąganie pożyczek inwestycyjnych od członków lub w instytucjach finansowych, c) przez korzystanie z kredytu rolniczego, d) przez wpływy z opłat za pracę i używanie maszyn oraz urządzeń spółdzielczych.

Sprawę użycia środków finansowych regulują następujące wytyczne: a) wydatki bieżące można pokrywać tylko z dochodów z opłat za pracę i używanie maszyn i urządzeń spółdzielni, do zaliczkowego pokrywania tych wydatków można użyć kredytu krótkoterminowego; b) wydatki inwestycyjne pokrywa spółdzielnia z pożyczek inwestycyjnych.

Jeżeli z bieżących nadwyżek jednolitej spółdzielni utworzono fundusz inwestycyjny, można środki na pokrycie inwestycji czerpać z tego funduszu.

Pożyczki inwestycyjne od członków. Członkowie mogą uchwalić, że przyczynią się do pokrycia wydatków na urządzenia jednolitej spółdzielni przez pożyczki inwestycyjne. Pożyczki te służą JZD do sprowadzenia i budowy urządzeń służących do gospodarki zespołowej. Członkowie rozkładają pomiędzy siebie pożyczki według kosztów związanych ze sprowadzeniem i wybudowaniem odpowiedniego urządzenia spółdzielczego. Pożyczki te rozkłada się zasadniczo według wielkości i dochodowości gospodarstw poszczególnych członków. Biedniejsi gospodarze mogą spłacać pożyczki ratalnie, jeśli zapadnie odpowiednia uchwała zebrania członkowskiego.

Księgowość. Księgowość JZD musi odpowiadać obowiązującym przepisom i instrukcjom wydanym przez Centralną Radę Spółdzielczą. Bilans sporządza zarząd. Zbadanie bilansu natomiast jest zadaniem Rady Nadzorczej, która ogłasza na Walnym Zgromadzeniu sprawozdanie z wyników kontroli bilansu stawia wniosek w sprawie użycia nadwyżki lub pokrycia straty i stawia wniosek o udzielenie zarządowi absolutorium.

Sposób użycia nadwyżki. Osiągniętą nadwyżkę można podzielić według uchwały Walnego Zgromadzenia w ten sposób, że na fundusz zasobowy przeznaczają się corocznie co najmniej 10 % nadwyżki. Resztę można użyć w następujący sposób: a) do przelewu na inne fundusze, zwłaszcza zaś na inwestycyjny, b) do przekazania na cele użyteczności publicznej, zwłaszcza na urządzenia socjalne spółdzielni.

III. Typy JZD

W Czechosłowacji spotykamy 4 formy organizacyjne, 4 typy spółdzielni produkcyjnych. Niezmiernie przy tym charakterystyczną jest rzeczą, że statut i regulamin organizacyjny JZD jest taki sam dla wszystkich typów. Oznacza to więc, że istnienie tych typów oparte jest na pewnym stanie faktycznym, ale nie na przepisach odrębnych statutów dla każdego typu, tak jak to miało miejsce w Związku Radzieckim (np. statuty komun, TOZ-ów i arteli) i jak to obecnie stosowane jest powszechnie w innych krajach demokracji ludowej. Brak formalnego zafiksowania czterech typów JZD jest raczej mankamentem w organizacji czechosłowackich spółdzielni produkcyjnych. Chłop bowiem przystępujący do JZD nie ma możliwości bliższego zapoznania się ze stroną organizacyjną danego typu spółdzielni, a ponadto pewna, dość duża płynność poszczególnych typów spółdzielni powoduje niejasności i pozostawia nie rozwiązany szereg zasadniczych problemów, jak np. wkładów inwentarzowych, rozliczeń za pracę, podziału dochodów itp. Błąd ten, a raczej ten brak stabilizacji i dopełnienia niezbędnych formalności wypływa z samych podstaw organizacyjnych jednolitych spółdzielni, gdyż jak wiemy, spółdzielnie te oprócz działalności wytwórczej, produkcyjnej, która jest najważniejszym elementem ich działalności gospodarczej, prowadzą także dział zbytu i skupu, a więc są pewnym zgrupowaniem, fuzją kilku spółdzielni o różnym typie i charakterze. Stąd też formy działalności wytwórczej nie zostały należycie uwypuklone i wyodrębnione. Rozwiązanie takie nie spotykane jest w żadnym innym kraju demokracji ludowej, gdzie spółdzielnie produkcyjne powstają jako nowe jednostki gospodarcze i osoby prawne, a nie zawiązują się na bazie dotychczas istniejących spółdzielni. O ile system ten, jak to już powiedziałem uprzednio, ma swoje wady, to jednak posiada on także i liczne zalety.

Przede wszystkim JZD jest niezwykle dostępną i zrozumiałą dla chłopów formą gospodarki zespołowej, znacznie prostszą niż jakikolwiek typ spółdzielni produk-

cyjnej w innych krajach demokracji ludowej. Po wtóre, ten sposób rozwiązania problemu spółdzielczości produkcyjnej na wsi był celowy w Czechosłowacji, gdzie spółdzielczość była szeroko rozwinięta, i po trzecie, JZD umożliwiła od razu masowe przejście chłopów do gospodarki zespołowej, które aczkolwiek odbywa się bardzo powoli (aż cztery stopnie według typów spółdzielni), to jednak z miejsca, w skali masowej, na co wskazuje cyfra 6000 gromad objętych akcją spółdzielczości produkcyjnej. (Z tej ilości w 1500 gromadach są komitety założycielskie, w 1500 — znajdują się spółdzielnie I typu, a w 3000 zostały już rozorane miedze i w większości z nich występują spółdzielnie II typu). Masowość w przechodzeniu na gospodarke zespołową uwidocznia się jeszcze bardziej, gdy weźmiemy pod uwagę, że ogólna liczba gromad w Czechosłowacji wynosi 15.000, a więc akcją kolektywizacji objętych jest 40% wszystkich gromad.

TYP I

Nie stanowi on jeszcze gospodarstwa zespołowego. Można by go nazwać zorganizowaną pomocą sąsiedzka, polegającą na tym, że członkowie dopomagają sobie wzajemnie w pracach polowych, stosując pewien stały klucz wynagrodzenia pieniężnego, realizowanego według cennika natychmiast po wykonaniu pracy. Ponadto członkowie wypożyczają sobie wzajemnie maszyny i narzędzia. Spółdzielnie tego typu organizują wspólne prace i zazwyczaj dokonują zespołowych zasiewów, jednak przy zachowaniu miedzy pomiędzy indywidualnymi polami. Głównym elementem zespołowości w tym typie jest organizowanie prac wspólnych.

W niektórych JZD tego typu wraz z zespołową organizacją pracy zjawiają się niekiedy pewne elementy kolektywnej własności środków produkcji w formie zakupu do wspólnego użytku maszyn lub też wybudowanie zespołowego pomieszczenia dla bydła itd. Również niektóre z tych spółdzielni posiadają ziemię otrzymaną od państwa z reformy rolnej (z Funduszu Ziemi). Na tej ziemi członkowie spółdzielni prowadzą już gospodarke zespołową, niezależnie od prowadzenia swojej dotychczasowej gospodarki indywidualnej.

Te wszystkie czynniki w znacznej mierze ułatwiają późniejsze przejście spółdzielni na wyższy typ organizacyjny, w którym kolektywna własność środków produkcji jest wyraźniej zarysowana. Spółdzielnia tego typu, oprócz wspólnych prac wytwórczych przeprowadza ponadto zespołowy zakup nasion, narzędzi itp.

Tego rodzaju typu spółdzielni produkcyjnej, w której byłyby zachowane miedze i w której nie stosowanoby jednolitego płodozmianu, nie widzimy w żadnym kraju demokracji ludowej. Porównując ten typ z typem drugim, dojdziemy do wniosku, że właściwie czechosłowacki typ II odpowiada polskiemu i węgierskiemu oraz rumuńskiemu typowi pierwszemu i wzorowany jest na radzieckim TOZ.ie. Natomiast typ pierwszy nie znajduje żadnego odpowiednika.

Trudność organizowania tego rodzaju spółdzielni polega przede wszystkim na tym, że próbuje się tu organizować i przeprowadzać zespołowe prace w porzucanych po całej gromadzie gospodarstwach członków spółdzielni. Bardzo często się zdarza, że grunty w poszczególnych gospodarstwach członków spółdzielni składają się z kilku, a nawet i kilkunastu kawałków i wówczas wcale nie jest rzadkością, że ilość oddzielnych parceli we wsi kilkusethektarowej dochodzi do kilku tysięcy. Widzimy więc, na jak wielkie trudności praktyczne natrafia się przy organizowaniu w tych warunkach pracy zespołowej.

Spółdzielnie pokonały jednak te trudności i udowodniły, że praca zespołowa nawet w tej najprymitywniejszej postaci daje lepsze rezultaty od pracy indywi-

dualnej. I ta wyższość gospodarki kolektywnej nad indywidualną jest tym zasadniczym momentem znaczenia I typu JZD.

Natomiast jeśli chodzi o elementy natury ekonomicznej, to podkreślić należy, że wspólne użytkowanie maszyn i narzędzi rolniczych powoduje ich racjonalniejsze i pełniejsze wykorzystanie, przez co zmniejsza się koszty utrzymania maszyny, przez redukcję do minimum jej okresów bezczynności tak dobrze znanych w gospodarce kapitalistycznej.

Wyższość pracy zespołowej zorganizowanej przy zachowaniu miedzi i przy istnieniu szachownicy nie tylko że przekonała nie zrzeszonych dotąd chłopów o wyższości gospodarki zespołowej, ale oddziaływała ona nawet na samych spółdzielców w tym sensie, że decydowali się oni na komasację gruntów i likwidację miedzi, a więc na przejście do drugiego typu JZD. Zaznaczyć przy tym należy, że proces ten występował na szeroką skalę, gdyż niemal wszystkie dzisiejsze spółdzielnie II typu zorganizowały się pierwotnie na zasadzie typu I, co dowodzi jego potrzeby i celowości jako typu przejściowego i początkowego do dalszej, pełniejszej kolektywizacji.

TYP II

W tym typie dokonuje się wspólnych zasiewów, jednakże po likwidacji miedzi i po utworzeniu dużych pól płodozmiennych. Np. w Spółdzielni Velen było 287 parcel, a po rozoraniu miedzi i po ustaleniu płodozmianów pozostawiono jedynie kilka pól w 28 kawałkach gruntu.

Pola płodozienne uprawiane są przez członków zespołowo. W gospodarstwie tego typu praca zespołowa jest naturalnym rezultatem tego, że zlikwidowano miedze. Do akcji rozorywania miedzi przywiązuje się tu kolosalne znaczenie i nadaje się jej uroczystą oprawę, przy czym praca traktorów Państwowej Stacji Maszynowej przy tych pracach jest bezpłatna.

Zbiory rozdzielane są według tego, jaka ich część przypada na tę część ziemi, którą miał członek pod wspólne obsiewy. Zjawiają się tu ponadto dalsze elementy zespołowej własności. Np. wspólna własność ziemi przydzielonej przez państwo z reformy rolnej. Tu trafia się również częściej posiadanie zespołowego inwentarza żywego, pochodzącego jednak z zakupów, a nie z wkładów członkowskich. Zespołowa organizacja pracy wyraża się tu w tym, że członkowie spółdzielni wykonują wszelkie prace polowe, nie zwracając uwagi na to, do kogo dany obszar ziemi (pole) należy. Dlatego rozliczenia za pracę dokonuje spółdzielnia. Do tej pory w większości spółdzielni tego typu rozliczenie przeprowadzano w stosunku do czasu pracy (godzinowo), a czas pracy oceniano w pieniądzu.

Na dobro każdego członka zapisuje się ilość czasu przepracowanego przy wspólnej pracy zgodnie z uprzednio ustaloną taksą oraz zapisuje się należność za pracę wykonywaną wspólnie na jego działce. Różnicę pomiędzy przychodem a rozchodem wpisanym w ten sposób wypłaca się członkowi w tym wypadku, jeśli wartość włożonej przez niego pracy jest wyższa od wartości wkładu pracy zespołowej. W przeciwnym wypadku saldo ujemne członek dopłaca. W rezultacie tego członkowie posiadający mało ziemi, którzy jednocześnie stale i dobrze pracują zespołowo, mają obrobioną swoją działkę, a ponadto otrzymują jeszcze zapłatę w pieniądzu, gdyż pracują często więcej, niżby tego wymagała obróbka ich kawałka.

Oczywiście ocena pracy uzależniona jest od uciążliwości pracy i jej jakości, np. od tego, czy była to praca ręczna, maszynowa, czy też wykonywana była sprzężajem konnym. Kwestię tę normują poszczególne spółdzielnie dowolnie we-

wnętrze, w zależności od tego, jak postanowi ogólne zebranie. Np. w spółdzielni Vrakun II typu za pracę ręczną płacono 200 Kčs za 8-mio godzinny dzień pracy, za pracę paru koni i jednego człowieka, przy siewie płacono 140 Kčs za 1 ha. Traktorzysta otrzymywał dziennie 100 Kčs — 20 Kčs od każdego hektara. Za prace transportowe liczono 18 koron za godzinę. Księgowy otrzymuje tu 3 % od obrotu, a kierownik gospodarstwa 2 % od obrotu. Natomiast przewodniczący spełnia swoje funkcję honorowo.

Zazwyczaj prace ręczne oceniane są wyżej od prac wykonywanych sprzężajem konnym. Nieliczne z tych spółdzielni przechodzą na ocenę pracy według norm, ale nie stosują jeszcze dniówek obrachunkowych, licząc jedynie jedną dniówkę za wykonanie każdej normy pracy tak, że norma oceniana jest jako jedność.

TYP III

W tym typie członkowie łączą już swoje ziemie do wspólnej gospodarki, wnoszą je do spółdzielni bez zaznaczenia granic dotychczasowych działek indywidualnych.

Jednocześnie oddają spółdzielni większą część środków produkcji a więc większość inwentarza żywego i martwego, pozostawiając na swój prywatny użytek działkę przyzagrodową wielkości do 1 ha i jedną do dwóch krów, oraz drobny inwentarz żywy w dowolnej ilości a więc drób, kozy, owce, świnię itd. Zbiory stanowią już wspólną własność. Dochód rozdzielany jest proporcjonalnie do włożonej pracy i do włożonej ziemi (do 15 % dochodu). Ziemia, tak jak i we wszystkich innych typach, pozostaje własnością członków. Oczywiście wkład pracy członka w gospodarke zespołową mierzony jest według norm i wyceniany w dniówkach obrachunkowych. Spółdzielnie tego typu opierają swoją działalność na planie produkcji i na planie pracy. JZD trzeciego typu korzystają w szerokiej mierze z pracy stacji maszynowych.

Typ ten odpowiada typowi drugiemu spółdzielni produkcyjnych w Polsce i na Węgrzech oraz bułgarskim TKZS. Charakterystyczną jego cechą jest uspołdzielczenie środków produkcji i zachowanie renty gruntowej przy podziale dochodów. Ten przeżytek kapitalizmu w socjalistycznym przedsiębiorstwie rolnym, jakim jest spółdzielnia produkcyjna, zanika w typie IV, w którym podział dochodów dokonywany jest tylko według nakładu pracy.

TYP IV

Opiera się na tych samych zasadach, co i typ III, z tą różnicą, że nie występuje w nim renta gruntowa, gdyż cały dochód dzielony jest według nakładu pracy, a więc w myśl socjalistycznej zasady „każdemu według jego pracy”. Typ ten przeważa w okęgach nadgranicznych, gdzie nowo osiedleni otrzymywali takie same działki co do wielkości powierzchni, dlatego więc dochód z ziemi nie odgrywał tu roli, gdyż nie było różnicy wkładów. Według typu IV zawiązały się przeważnie te spółdzielnie, które gospodarowały zespołowo jeszcze przed wydaniem ustawy o organizowaniu się JZD.

IV. Rozwój i osiągnięcia jednolitych spółdzielni.

1. Pomoc Państwa dla JZD

Realizując klasową politykę na wsi i wypierając elementy kapitalistyczne Partia Komunistyczna i rząd czechosłowacki zastosowały szereg środków zmierzających do osiągnięcia tego celu.

Drogą pośrednią dopomaga się jednolitym spółdzielniom rolniczym w ten sposób, że przy podziale dostaw produktów rolnych na rzecz państwa (kontrakcja przymusowa) kapitalistom wiejskim przypadają w udziale wyższe zobowiązania niż małorolnym i średniorolnym chłopom. Tak samo kułacy obciążeni są wyższymi podatkami. Ten sam cel miała także na względzie wspomniana poprzednio ustawa o przymusowym wykupie od kułaków traktorów i większych maszyn. W sposób bezpośredni pomaga się jednolitym spółdzielniom rolniczym przez: a) udzielanie na korzystnych warunkach kredytów inwestycyjnych i towarowych; b) zwolnienie JZD od podatku gruntowego, a w pierwszych trzech latach istnienia także od podatku dochodowego; c) przeprowadzanie na koszt państwa elektryfikacji i radiofonizacji przodujących JZD; d) specjalne zwiększone przydziały nawozów sztucznych i przez snízenie ich ceny w ten sposób, że zniżka 50% następuje wówczas, jeżeli wszyscy członkowie przystąpili do zespołowej uprawy ziemi i jeżeli spółdzielnia wprowadziła już u siebie jednolity płodozmian, natomiast zniżka 25% udzielana jest wtedy, jeśli wspólnie uprawiana jest tylko część ziemi jednolitej spółdzielni, jednak nie mniejsza niż 50 ha; e) przyznanie JZD pierwszeństwa w zakupie nasion, sadzeniaków, drzewek owocowych itd. i stosowanie 50% zniżki w cenie dla tych spółdzielni, które w całości przystąpiły do wspólnej obróbki ziemi; f) przyznanie pierwszeństwa w zakupie inwentarza żywego w tym wypadku, o ile JZD prowadzi hodowlę kolektywną; g) danie prymatu przy dystrybucji materiałów budowlanych i przez pokrywanie w 50% z funduszy państwowych kosztów budowy zlewni mleka w JZD, w wypadku prowadzenia przez daną jednolitą spółdzielnię zespołowej hodowli bydła; h) przez specjalne udogodnienia przyznane członkom JZD, a wyrażające się w tej formie, że każdy członek jednolitej spółdzielni może kupić obuwie i odzież za połowę należnej ilości kartek odzieżowych. Ponadto członkowie JZD otrzymują zwiększone przydziały węgla.

Państwowe Stacje Maszynowe. Dalszym wyrazem pomocy państwa dla JZD jest tworzenie Państwowych Stacji Maszynowych, które wykorzystując jak najracjonalniej maszyny rolnicze mają za zadanie służyć mechaniczną i agronomiczną pomocą spółdzielniom rolniczym. W związku istniejącym pomiędzy Państwowymi Stacjami Maszynowymi (SSS — Statni Strojní Stanice) a jednolitymi spółdzielniami rolniczymi widzimy praktyczną realizację sojuszu robotniczo-chłopskiego, widzimy dalej praktyczną realizację przodownictwa klasy robotniczej w socjalistycznej przebudowie wsi. O współpracy z JZD mówi statut JZD, stawiając zagadnienie mechanizacji pracy na czołowym miejscu, jeśli chodzi o działalność spółdzielni jednolitej. Plan dwuletni przewidywał, aby w końcu roku 1948 w każdym powiecie była jedna stacja maszynowa.

SSS powstawały najczęściej ze spółdzielni maszynowych, których w końcu roku 1948 istniało w samej tylko Słowacji 725. Spółdzielnie te zrzeszały około 25.000 członków. Tego rodzaju spółdzielnie maszynowe były bardzo często organizowane przez kułaków i stąd też bierze się ich popularna nazwa („Schwindel — Družstvo”).

Jak to już wspomniałem, wiele JZD powstawało także na bazie takich właśnie spółdzielni maszynowych, przekazując w dalszym ciągu odpłatnie większe maszyny państwu, stały się one pośrednio bazą, na której z kolei powstawały SSS.

Korzystając z ustawy o wykupie większych maszyn i narzędzi rolniczych oraz z odpowiedniego rozporządzenia wykonawczego Ministra Rolnictwa (Nr 612/1949), zarówno SSS jak i JZD przejęły od spółdzielni maszynowych oraz od indywidualnych posiadaczy następujący inwentarz martwy:

Rodzaj maszyny lub narzędzia	Czechy	Słowacja	Razem
traktory	6.270	3.584	9.854
młocarnie	5.847	2.446	8.293
przyczepy samochodowe	2.541	713	3.254
narzędzia uprawowe towarzyszące	5.265	1.448	6.713
prasy do słomy	3.444	87	3.531
motory elektryczne	3.820	812	4.632
snopowiązalki	1.159	1.787	2.946
inne maszyny i narzędzia	6.852	173	7.025

Skoncentrowanie wielkich maszyn i narzędzi rolniczych w Państwowych Stacjach Maszynowych umożliwia ich racjonalną i oszczędną eksploatację. Uwiadczenia to nam najlepiej poniższy przykład:

Miesięczna wydajność pracy traktora	Stacji Maszynowej	—	78 ha
"	"	Państw. Gosp. Roln.	— 50 ha
"	"	Spółdzielni Maszyn.	— 20 ha
"	"	indywidualnego	— 9 ha

Stacje Maszynowe nastawiają się w pierwszym rzędzie na współpracę z jednolitymi spółdzielniami, nie pomijają one jednakże małych oraz średniorolnych chłopów, dla których również wykonują niektóre prace uprawowe. Taryfa opłat SSS zróżnicowana jest w zależności od tego, dla kogo wykonuje się daną pracę, i składa się ona z różnych grup.

Do pierwszej grupy zaliczone są gospodarstwa powyżej 20 ha, które wypełniły swoje zobowiązania wobec państwa, tj. wywiązały się z obowiązku kontraktacji i zrealizowały swój plan produkcyjny.

Do drugiej grupy zaliczone są gospodarstwa do 20 ha.

Do trzeciej grupy zaliczone są gospodarstwa do 20 ha, których właściciele są członkami JZD.

Do czwartej grupy zaliczone są JZD prowadzące wspólną gospodarkę na obszarze nie mniejszym niż 50 ha z tym, że poszczególne pola nie mogą być mniejsze od 5 ha, a to ze względu na rentowność wykonywanej pracy.

Do piątej grupy należą te JZD, które prowadzą wspólną gospodarkę na całej powierzchni, tak samo z zastrzeżeniem, żeby poszczególne pola nie były mniejsze niż 5 ha.

Stosunek cen za wykonywane prace pomiędzy najwyższą i najniższą grupą przedstawia się jak 1:2, co uroczyście podany poniżej przykład:

Rodzaj pracy	Grupa I	Grupa V
Orka średnia za 1 ha	450 Kčs	225 Kčs
Orka głęboka " " "	603 "	302 "
Podorywka " " "	275 "	138 "
Siew " " "	153 "	77 "

SSS zorganizowane są w ten sposób, że w powiecie znajduje się najczęściej jedna lub dwie właściwe stacje. Stacje takie posiadają swoje filie w poszczególnych miejscowościach.

Stacje Maszynowe otrzymują maszyny i narzędzia za pośrednictwem Centralnego Zarządu oraz zakupują je od JZD lub odbierają od kułaków.

W stacji głównej znajduje się większy warsztat naprawczy, który przeprowadza grubsze naprawy, ale nie kapitalne remonty, które wykonywane są oddzielnie przez specjalne w tym celu zorganizowane przedsiębiorstwa państwowe (na wzór polskiego TOR-u — Techniczna Obsługa Rolnictwa).

Plan, na jesieni 1948 roku przewidywał obróbkę 50 000 ha za pomocą 840 traktorów, a wykonano 62 000 ha przy pomocy 1 200 traktorów, przy czym większość z nowo przydzielonych maszyn nie brała udziału w pracach jesiennych.

Osiągnięcia jednej z SSS, a mianowicie Stacji Maszynowej w Viškovicach — Gorniatki w roku 1948, przedstawiały się następująco: SSS obsługiwała chłopów z czterech powiatów i prace żniwne przeprowadziła na powierzchni 900 ha za pomocą 7 snopowiązałek. Plon odwieziony przez SSS na własnych przyczepach samochodowych wynosił 38 346 q; 5 młocarni Stacji wymłóciło 12 705 q zbóż.

Podorywki wykonano na przestrzeni 2 375 ha. Oprócz wymienionych snopowiązałek SSS posiadała w tym czasie 1 kombajn, 19 traktorów, 5 młocarni, 11 snopowiązałek i 17 pługów traktorowych.

Porównując ze sobą osiągnięcia SSS zobaczymy olbrzymi postęp w roku 1948 w stosunku do r. 1947. Np. w 23 SSS w 1947 przeciętna praca snopowiązałek wynosiła 52 do 64 ha, a kombajnu 29,3 ha, podczas gdy w roku 1948 snopowiązałka wyrabiała 77,5 ha (tj. o 47% więcej), a kombajn 83,5 ha (tj. o 184,9% więcej). Stosunkowo mała jeszcze wydajność w roku 1948 tłumaczy się przede wszystkim niskimi rozmiarami pól uprawianych mechanicznie.

O wielkości	do 0,5 ha	było uprawionych	32,50% pól
„	od 0,5 do 1,0 ha	„	35,85% pól
„	od 1,0 do 3,0 ha	„	26,75% pól
„	powyżej 3,0 ha	„	4,90% pól

Orek jesiennych w 1947 roku przypadło średnio na 1 traktor SSS ok. 129 ha, a w roku 1948 — 254 ha to jest blisko 100% więcej.

Jeśli chodzi o osiągnięcia roku 1949, to są one oczywiście znacznie wyższe od sukcesów lat ubiegłych. Stacje maszynowe w Słowacji wypełniły swój plan na rok 1949 w 121%, przy czym wykonały one następujące prace:

podorywki na obszarze	10,253 ha
orki średnie na obszarze	72,488 ha
orki głębokie na obszarze	22,346 ha

Pod siew przygotowano 40 733 ha; zbiór pasz przeprowadzono na obszarze 6 720 ha. Snopowiązałki pracowały na 24 848 ha, a kombajnami dokonano żniw na obszarze 330 ha. Te osiągnięcia umożliwiło w znacznej mierze współzawodnictwo pracy pomiędzy traktorzystami jak i pomiędzy poszczególnymi SSS.

Ze względu na powiększenie się średniej wielkości pól w JZD (na skutek likwidacji miedz) wydajność pracy traktorów i maszyn SSS w roku 1950 znacznie wzrosła. Np. wydajność snopowiązałki wynosiła 80 ha. W pracach żniwnych wydajność była wyższa o 6% niż w roku ubiegłym.

Poza zwiększeniem się wydajności pracy wzrastał również i sam zakres wykonywanych robót. Jeżeli udział SSS w pracach żniwnych w roku 1949 przyjmujemy za 100, to wskaźnik dla roku 1950 wyniesie 118 (tzn. wzrost o 18%).

O tym, w jaki sposób powiększyły się w tym czasie pola w JZD, świadczyć może poniższy przykład. W JZD Balice przed przystąpieniem do prac zespołowych pszenicę siano na 78 działkach, a obecnie siew się pszenicę na 7 polach,

żyto uprawiano na 57 kawałkach, a obecnie na 6, jęczmień na 49 — obecnie na 5, owies na 62, a obecnie na czterech.

Poniższe zestawienie przedstawia rozwój ilościowy JZD.

Data	Ilość JZD	Ilość Komitetów Założycielskich
31. 12. 49	2.050	780
15. 1. 50	2.150	1.224
1. 2. 50	2.181	1.279
1. 3. 50	2.412	1.316
15. 10. 50	2.891	1.662
1. 12. 50	4.205	1.658

Szczegółowy stan JZD na dzień 1. 4. 50 wyglądał następująco: z 2412 JZD i 1316 Komitetów Założycielskich wspólną uprawę ziemi przeprowadziło zaledwie 314 JZD na obszarze 33.291 ha. Inne elementy gospodarki kolektywnej występowały w następujących rozmiarach:

zespołową hodowlę drobiu zorganizowało	129 JZD
zespołową hodowlę trzody chlewnej zorganizowało	38 JZD
zespołowy wypas bydła zorganizowało	94 JZD
zespołową budowę pralni spółdzielczych zorganizowało	342 JZD

Na ten dzień wszystkie JZD i Komitety Założycielskie razem liczyły 110 000 członków.

Wspólne prace wiosenne przeprowadziło już znacznie więcej JZD. W samej tylko Słowacji, gdzie liczba JZD jest niższa niż w Czechach, wspólne prace zorganizowało 446 spółdzielni produkcyjnych na ogólną liczbę 956 spółdzielni, podczas gdy na dzień 1. 3. 1950 wspólne prace przeprowadziło w Słowacji zaledwie 54 JRD, z czego 15 całkowicie, a 59 częściowo, to znaczy na całej powierzchni spółdzielni. W tym czasie w Czechach do zespołowej pracy przystąpiło 260 JZD, z czego 20 całkowicie a 240 częściowo.

Kształtowanie się stosunku ilości JZD (w Czechach) do JRD (w Słowacji) przedstawia się następująco:

Data	Słowacja	Czechy	Razem
31. 12. 49	437	1615	2050
1. 2. 50	520	1661	2181
15. 10. 50	1563	2328	3891

Charakterystyczny jest przy tym fakt (widoczny po żniwach ubiegłego roku) stałego, progresywnego wzrostu ilości JZD wyższych typów. Spółdzielnie produkcyjne wyższych typów na dzień 1 12. 50 były zorganizowane w ok. 60% wszystkich JZD.

Te cyfry świadczą, że chłopci czechosłowaccy przekonują się o wyższości zespołowych form gospodarowania, a zapoznając się z wzorami radzieckimi na licznych wycieczkach do ZSRR, widzą, że artelowe formy organizacji dają najlepsze rezultaty. Tym też należy tłumaczyć nie tylko bezwzględne cyfry wzrostu ilości JZD, ale przede wszystkim cyfry wzrostu gospodarstw spółdzielczych wyższych typów.

3. Osiągnięcia JZD

15 lutego 1950 roku odbyła się w Pradze ogólnopolska konferencja przedstawicieli JZD, na której podsumowano dotychczasowy dorobek jednolitych spółdzielni i zanalizowano popełnione błędy oraz wytknięto drogę zmierzającą do usunięcia i przewyciężenia dotychczasowych niedomagań.

Konferencja ta została poprzedzona zjazdami wojewódzkimi przedstawicieli JZD, którzy wybrali spośród siebie delegatów na konferencję ogólnopolską i omówili aktualne problemy spółdzielni jednolitych. Kluczowym zagadnieniem na zjeździe była kwestia walki z kułakiem i przystąpienie wszystkich JZD do prac zespołowych.

Jak już wspomniałem, w Czechosłowacji początkowo przyjmowano kułaków do spółdzielni produkcyjnych, na skutek czego spółdzielnie nie przystępowały do wspólnych prac i stawały się fikcją spółdzielni produkcyjnych. Najważniejszą więc rzeczą w dalszym rozwoju socjalizmu na wsi jest zorganizowanie wspólnej pracy w JZD i w miarę możliwości przeprowadzenia tej pracy dla całej wsi. O ile początkowo do prac zespołowych przystąpiła tylko bardzo niewielka liczba JZD (ok 10%), to obecnie procent ten wynosi 74. Radykalny przełom na tym odcinku przyniosła ze sobą tegoroczna akcja żniwna. W czasie żniw wyższość wspólnej, zespołowej pracy okazała się w następujący sposób:

oszczędność pracy	— 46%
oszczędność siły pociągowej	— 60%
oszczędność wydatków	— 23%

W czasie prac jesiennych wyższość gospodarki zespołowej uwydatniała się jeszcze bardziej, na co wskazują poniższe cyfry:

oszczędność siły ludzkiej	— 62%
oszczędność siły pociągowej	— 85%
oszczędność wydatków	— 39%

Wyższość tę możemy najlepiej zaobserwować na konkretnym przykładzie 28 nadgranicznych spółdzielni produkcyjnych IV typu, które zawiązały się jako jedne z pierwszych JZD.

A oto plony z hektara w roku 1950 dla tych spółdzielni w porównaniu ze zbiorami gospodarstw indywidualnych:

Roślina uprawna	Plony w gosp. indywidual.	Plony w JZD
pszenica	19,7 q	21,0 q
żyto	18,9	20,1
jęczmień	19,4	25,0
owies	17,6	20,0
rzepak	9,4	13,6
kartofle	111,7	112,8
buraki cukrowe	231,0	237,0
roczny udój	1670 L	2542 L

Jednocześnie procent wykonania planu w tych spółdzielniach przedstawiał się następująco:

pszenica	— 99,5%
żyto	— 113,6%
jęczmień	— 104,7%

zielonki	—	194,8%
kartofle	—	97,4%
oleiste	—	252,7%
mięso wołowe	—	116,5%
mięso wieprzowe	—	193,0%
mleko	—	124,0%
jaja	—	1,3%

Dla wszystkich JZD w całej Czechosłowacji planowano następujące wyższe plony z hektara w porównaniu z gospodarstwami indywidualnymi:

pszenica o	—	8,11%	wyższy zbiór
żyto o	—	15,25%	„ „
kartofle o	—	13,17%	„ „
buraki cukrowe o	—	9,59%	„ „
roczny udój o	—	9,16%	„ „
przyrost wagi żywej mł. rogacizny o	—	30,00%	„ „
średnia waga świń o	—	32,16%	„ „
ilość przychówku prosiąt o	—	10,00%	„ „
nośność kur o	—	24,35%	„ „

Zaoszczędzenie siły roboczej, powstałe przez szerokie stosowanie mechanizacji, pozwoliło na efektywne skrócenie czasu pracy. O ile do tej pory chłop w gospodarstwie indywidualnym pracował przeciętnie 16 godzin, to obecnie jako członek JZD pracuje przeciętnie 8 godzin w okresie zimowym i do 10 godzin w pozostałych sezonach. Zmechanizowanie prac polowych powoduje jeszcze i to, że wielką ilość dniówek roboczych spółdzielnie jednolite przeznaczają na stawianie zespołowych budynków gospodarczych, które to prace wykonują systemem gospodarczym (tzn. całkowicie samodzielnie) lub półgospodarczym (tj. pod nadzorem fachowym z własną robocizną niefachową).

Toteż nie dziwnego, że w roku 1949 tylko w Czechach zaprojektowano 1088 różnych budynków, łącznej wartości 193 300 000 Kčs. Do dnia 31. 12. 1949 z budynków tych wykończono i oddano do użytku 132.

4. Pomoc Państwowych Gospodarstw Rolnych i klasy robotniczej dla JZD

Specjalną rolę w rozwoju JZD odgrywają państwowe gospodarstwa rolne, które są wzorem wielkiej, socjalistycznej produkcji rolnej. Gospodarstwa państwowe, których obszar wzrósł w roku ubiegłym z 183,621 ha do 536,017 ha, nie bacząc na poważne trudności, poczyniły duże postępy, zwłaszcza na odcinku hodowli.

Współpraca państwowych gospodarstw rolnych ze spółdzielniami kształtuje się między innymi w ten sposób, że PGR-y zawierają z JZD długofalowe umowy socjalistyczne, na podstawie których zobowiązują się zakupić odpowiednie sztuki świń wyhodowanych przez JZD, płacąc za nie według każdorazowych cen oficjalnych. Ze względu na wysoką jakość swego pogłowia państwowe gospodarstwa rolne zobowiązują się w tych samych umowach do zorganizowania spółdzielczych ferm hodowlanych i do bezpłatnego opracowania odpowiednich planów hodowli i urzędzeń. Jednocześnie gospodarstwa państwowe zapewniają spółdzielniom fachową pomoc weterynaryjną i zootechniczną.

Pomoc państwowych gospodarstw rolnych nie ogranicza się tylko do tego jednego elementu życia gospodarczego. Gospodarstwo państwowe służy spółdzielni jednolitej również pomocą administracyjną w zakresie prowadzenia

rachunkowości, sprawozdawczości, a także w zakresie ogólnego kierownictwa gospodarstwem zespołowym.

Oprócz gospodarstw państwowych wydatną pomoc otrzymują JZD od szeregu instytucji, fabryk czy warsztatów rzemieślniczych itp. W okresie żniw była to pomoc doraźna, przybierająca formy organizowania miejskich brygad roboczych, wyjeżdżających do spółdzielni i pomagających JZD w jej pracach.

Dla wspierania i umacniania JZD Centralna Rada Spółdzielcza zwraca wielką uwagę na instruktarz i patronaty, które polegają na tym, że każdy zakład pracy opiekuje się jakąś konkretną spółdzielnią. Jeżeli będzie to spółdzielnia rzemieślnicza, to członkowie jej podejmują się doraźnej naprawy maszyn i urządzeń JZD, uprząży, urządzeń inwentarskich, założenia sieci elektrycznej lub przeprowadzenia technicznej strony radiofonizacji JZD. Jeżeli instytucją opiekującą się będzie np. bank, to pracownicy tego banku pomogą spółdzielni założyć i prowadzić należycie księgowość, opracować plany finansowe i wnioski kredytowe.

Na 23. 1. 1950 r. było w Czechosłowacji 1077 instruktorów JZD i 868 patronatów.

Również z wydatną pomocą przychodzi JZD ČSM Československy sváz mládeže (tj. Czechosłowacki Związek Młodzieży), który zorganizował kursy traktorzystów. Kursy te do dnia 1. 5. 1950 ukończyło 10.000 traktorzystów — członków JZD.

Ale pomoc klasy robotniczej, pomoc młodzieży i inteligencji przejawia się nie tylko w pomocy gospodarczej. Widzimy tu również pomoc kulturalną pod postacią organizowania chórów, zespołów tanecznych, kółek dramatycznych, amatorskich zespołów teatralnych itd. Pomoc klasy robotniczej jest konieczna dla spółdzielni jednolitych w ich walce z kułakami. Zbudowanie bowiem socjalizmu na wsi jest niemożliwe bez pomocy klasy robotniczej, bez sojuszu robotniczo-chłopskiego.

5. Osiągnięcia i rozwój jednej JZD

Wszystkie podane elementy walki klasowej i rozwoju gospodarczego spółdzielni produkcyjnych możemy najlepiej zaobserwować na konkretnym przykładzie wziętym z życia JZD. Spółdzielnia produkcyjna IV typu Cecinska Poton, pow. Dunajka Středa, została założona 9. 5. 1949 r. przez 17 gospodarzy, z których:

4	posiadało gospodarstwa do 5 ha
2	„ „ od 5 do 10 ha
11	„ „ od 10 do 12 ha

Wieś, w której założono spółdzielnię, zajmuje obszar 872 ha, w tym ziemi ornej zaledwie 338 ha, resztę stanowią lasy, pastwiska i łąki. Jest to wieś poparcelacyjna, w której przed reformą rolną mieszkali kułacy współpracujący w czasie okupacji z Węgrami. Struktura społeczna wsi przedstawia się następująco:

gospodarstwa	do 2 ha — 30
„	od 2 do 5 ha — 12
„	od 5 do 10 ha — 4
„	od 10 do 15 ha — 14
„	powyżej 15 ha — 1
Razem gospodarstw	61

Wieś zamieszkuje 79 rodzin, z tego 57 rodzin utrzymuje się wyłącznie z rolnictwa.

Zanim przystąpiono do organizowania JZD, najpierw zawiązano spółdzielnię maszynową (w lutym 1949), która była wyposażona w 5 traktorów, które to maszyny wykupiła następnie spółdzielnia jednolita. W marcu 1949 (więc też przed zawiązaniem JZD) zorganizowano fermę drobiową, na której założenie

otrzymano długoterminowy kredyt inwestycyjny, a niezależnie od tego także kredyt krótkoterminowy na zakup 25 kur. Ponadto na początku kwietnia 1949 założono fermę trzody chlewnej, przy czym na adaptację budynków i na zakup 10 macior uzyskano kredyt inwestycyjny.

9 maja 1949 te trzy działy gospodarki zespolowej, tj. spółdzielnia maszynowa, ferma drobiu i ferma trzody chlewnej, połączyły się ze sobą, tworząc JZD, która zorganizowała się na zasadzie I typu. Zaraz po zawiązaniu się spółdzielni jednolitej wstąpiło do niej jeszcze dziewięciu członków, tak że liczba członków z 17 wzrosła do 26. Łącznie spółdzielnia posiadała w tym czasie 226 ha ziemi ornej.

Siewy wiosenne i żniwa w 1949 przeprowadzali członkowie indywidualnie. Natomiast siewy jesienne w 1949 roku były dokonywane wspólnie. Tym, którzy chcieli się włączyć do wspólnych zasiewów spółdzielni, wydzielono oddzielne działki na krańcach poszczególnych pasów danej rośliny uprawnej (tzw. „system pasowy”). Do jesieni 1949 spółdzielnia posiadała 1 kierownika fermy drobiowej i jednego kierownika wraz z pomocnikiem na fermie trzody chlewnej. Obaj ci członkowie otrzymywali miesięczną pensję w wysokości po 4000 Kčs bez żadnej premii.

W tym czasie Zarząd Spółdzielni składał się z przewodniczącego, zastępcy przewodniczącego, księgowego, skarbnika i kierownika gospodarstwa.

Komisja Rewizyjna składała się z 6 osób. Spośród członków zarządu wszyscy pełnili swoje funkcje honorowo z wyjątkiem księgowego, który za swoją pracę otrzymywał 4000 Kčs miesięcznie. Stawiając swoje pierwsze kroki, spółdzielnia natrafiła na szereg trudności. Przede wszystkim spotkała się z wrogą propagandą, która głosiła, że spółdzielnia prowadzi do nędzy i do pracy przymusowej. Jednak po ukaraniu wrogów spółdzielczości produkcyjnej i po pierwszych sukcesach JZD propaganda reakcji osłabła, gdyż nie znajdowała ona wiary wśród członków spółdzielni jednolitej. Po przeprowadzeniu wspólnych prac przystąpiło jeszcze do spółdzielni 22 rolników.

Aż do wiosny 1950 roku stosowano pieniężny system wynagradzania za pracę. I tak za pracę roczną płacono 10 koron za godzinę, traktorzysta otrzymywał 14 koron za 1 godzinę pracy i 20 koron za każdy hektar. Za pracę sprzężającą parą koni ustalono zapłatę w wysokości 30 koron za godzinę.

Od wiosny 1950 poczyniono pierwsze próby stosowania norm pracy. W lutym 1950 spółdzielnia przeszła od razu z I typu na III i liczyła w tym czasie 66 członków. Wiosenny plan zasiewów musiał uwzględniać umowy kontraktacyjne poszczególnych członków JZD, ale niemniej został on opracowany już dla spółdzielni jako całości. W wyniku rozorania miedz na 226 ha powierzchni uzyskano dodatkowo 9 ha gruntów ornych. Na skutek konieczności uwzględnienia momentów kontraktacyjnych spółdzielnia powiększyła obszar buraka cukrowego, a zmniejszyła obszar pszenicy.

Po przejściu na III typ członkowie wnieśli do spółdzielni posiadany inwentarz żywy, zostawiając sobie po jednej krowie i drobny inwentarz. Ogółem wniesiono wtedy do spółdzielni 18 krów dojnych wraz z odpowiednią dla nich ilością paszy.

Część należności za krowy spółdzielnia zapłaciła członkom natychmiast z otrzymanego kredytu na zakup inwentarza żywego.

Poza tym z przyznanego kredytu spółdzielnia zakupiła 2 grabiarki konne, paszę dla zwierząt, oraz założyła szklarnię. Resztę należności za krowy otrzymują członkowie w kolejnych czterech lub pięciu rocznych ratach.

Rozwijając dalej hodowlę spółdzielnia utrzymuje obecnie 110 krów i przeszło 120 owiec.

Dn. 8 czerwca 1950 spółdzielcy postanowili przejść z trzeciego typu na czwarty. Do tak zorganizowanej JZD wstąpiło dodatkowo 89 członków, tak że w chwili obecnej cała wieś gospodarzy już wspólnie w JZD. Wszyscy członkowie pozostawili sobie działki przyzagrodowe po 50 arów.

Zbiory w roku 1950 były dokonywane wspólnie w tym sensie, że do prac żniwnych zorganizowano brygady robocze, które pracowały zespołowo. Ze zbiorów wydzielono: a) 2,5 q ziarna na każdą osobę, b) odpowiednią ilość paszy dla indywidualnie posiadanego inwentarza; c) materiał siewny dla całej spółdzielni (nowi członkowie musieli dać wkład ziarna siewnego); d) kontyngent od członków (dostawy zakontraktowane przez państwo) zebrany wspólnie, który następnie odstawiła JZD, a nie członkowie indywidualnie; e) 10 t ziarna jako rezerwę; f) 49% kontyngentu, które odstawiła spółdzielnia zaraz po omłocie, jako dostawy ponadkontyngentowe (niekontraktowane).

Ponieważ kontyngenty wyznaczane były dla indywidualnych gospodarstw osobno, a nie dla JZD jako całości, toteż dostawy z poszczególnych gospodarstw przedstawiały się następująco: np.

Z gospodarstwa 12 ha pszenicy	23 q z 2,5 ha
żyta	5 q z 0,5 ha
jęczmienia	15 q z 2,0 ha
owsa	5 q z 1,5 ha
kukurydzy	10 q z 1,5 ha
buraków cukr.	180 q z 1,0 ha
ziemniaków	2 q z 0,2 ha

pozostały obszar tego gospodarstwa nie był objęty kontraktacją. Od jesieni bieżącego roku spółdzielnia wraz z agronorem SSS ułożyła płodozmian 9-półowy według schematu: 1 — pszenica ozima, 2 — okopowe, 3 — jęczmień, 4 — lucerna (lucerna z trawą), 5 — lucerna (lucerna z trawą), 6 — okopowe, kukurydza, 7 — pszenica ozima, 8 — jęczmień, 9 — mieszanek, oleiste. Oprócz tego płodozmianu ustala się jeszcze płodozmian pastewny, który nie został jeszcze definitywnie przepracowany.

Organizacja pracy w spółdzielni Cecinska Poton przedstawia się następująco:

1. Brygada hodowlana prowadzona jest przez specjalnie przeszkolonego zootechnika i liczy 11 osób. Kierownicy ferm również ukończyli 15-dniowe kursy. Ferma bydła rogatego składa się z 21 krów dojnych, z 52 sztuk jałowizny i 2 buhai. Pasze przywożą do obory członkowie brygady połowej. Obsługa fermy bydła przedstawia się następująco: przy krowach dojnych pracuje dwóch ludzi, którzy skarmiają je, oczyszczają, doją i wyrzucają obornik. Jałowizną i buhajami zajmują się trzy inne osoby, tak że razem w oborze pracuje 5 osób.

Ferma trzody chlewnej posiada: 1 knura, 10 macior, 56 tuczników i 86 prosiąt. W chlewni pracuje dwóch ludzi, którym zalicza się za 1 dzień pracy 1,25 dniówki obrachunkowej.

Na fermie drobiu znajduje się 430 kur-nosek, 30 kogutów i 612 kur tego-rocznych (karmazyny). Fermę obsługują trzy osoby, którym za 1 dzień pracy zalicza się 1 dniówkę obrachunkową.

Poza tym na fermie owczarskiej mamy 224 sztuki owiec, które obsługuje jeden człowiek; zalicza mu się za 1 dzień pracy 1,5 dniówki obrachunkowej. Przy 12 koniach pracuje także 1 człowiek, który karmi konie, czyści je, i wyrzuca nawóz otrzymując za to za 1 dzień pracy 1,5 dniówki obrachunkowej.

2. Brygady polowe. W spółdzielniach zorganizowano cztery brygady polowe, przy czym każdej z nich przydzielono do uprawy odpowiednie pola płodozmienne. Posiadane traktory spółdzielnia oddała SSS, z którą zawarła umowę o wykonanie szeregu prac. Jako bieżące środki finansowe spółdzielnia posiada pożyczkę krótkoterminową na cele obrotowe w wysokości 800,000 Kčs. Z kwoty tej 450,000 Kčs przeznaczono na wypłatę zaliczek za pracę. Poza tym spółdzielnia ma już stałe własne dochody ze sprzedaży mleka.

*

Przykładów takich można by podać znacznie więcej. Obrazują one życie spółdzielni, ich rozwój, osiągnięcia i trudności wzrostu. Wszystkie te zjawiska świadczą o tym, że spółdzielczość produkcyjna mimo oporu wroga klasowego coraz bardziej ugruntowuje się w Czechosłowacji i pozwala na szybkie przejście gospodarki rolnej na tory socjalizmu.

Literatura

1. Bjulljeteń MIZ — (Ústav pro mezinárodní spolupráci v zemědělství a Lesnictví) Praha, rocznik 1949 i 1950.
2. Czechosłowackja na puti k socjalizmu, Praga 1948, s. 197 (wyd. rosyjskie).
3. Czechosłowackja, „Sprawy Chłopskie”, nr 2, 1950.
4. Drogi rolnictwa czechosłowackiego, „Myśl Chłopska”, nr 3—4, 1949, s. 263.
5. Družstevní organizace járních prací JZD v Merotíně, 1950.
6. Družstevní Revie, Praha, rocznik 1949 i 1950.
7. Jak společné hospodaření JZD ve Veleni zvyšuje životní uroveň rolníků, 1950.
8. Jaké jsou zkušenosti rolníků s jednotnými zemědělskými družstvy? 1950.
9. Jednotné rolnické družstva na čelo járných prací. Bratislava 1950.
10. Jednotné zemědělské družstvo (zákon prováděcí nařízení stánovy a jednací řád).
11. JRD v Čilistove na Slovensku planuje podzemní práce, 1950.
12. JZD Vinařice připravují podzemní práce.
13. Kofátek Jiří Dr. Ing., Jak přispějí jednotná zemědělská družstva a statní statky k zvelebení našeho zemědělství, Praha 1949, s. 31.
14. Kraus Otokar Dr. Ing., Výklad zákona o ústřední radě družstev, Praha 1948.
1. Krblich Jan Doc. Dr. Ing., Vyšší výrobní formy v zemědělství s hlediska ekonomického, Praha 1950.
16. Krblich Jan Doc. Dr. Ing., Ekonomický význam společných osevních postupů. JZD, Praha 1950.
17. Provozní řady jednotných zemědělských družstev na Velehradě a ve Veleni, 1950.
18. Šedlák J., Selskochozajstviennaja kooperacija v Czechosłowackji, „Interagra”, Nr 1—4, 1950, Praha.
19. Slánský R., Jednotné spóldziel. nie rolne w ČSR, „O trwały pokój, o demokrację ludową” z dnia 17. III, 1950.
20. Stavíme levně pro naši JZD, 1950.
21. Szmídt Wojciech, Rolnicze Spóldzielnie produkcyjne w krajach demokracji ludowej. „Sprawy Chłopskie”, nr 3—4/50, s. 103.
22. Szmídt Wojciech, Rozwój i osiągnięcia spóldzielni produkcyjnych w krajach demokracji ludowej. „Życie Gospodarcze”, nr 17/50, s. 906, '23. Tjapkin W., Czechosłowackja na puti k socjalizmu. „Woprosy Ekonomiki”, nr 11, 1949, s. 129—351.
24. Zemědělský Pokrok, Praha, rocznik 1949 i 1950.
25. Sprava o činnosti JRD v Halužicích, 1950, s. 17.

Wojciech Szmídt

PRZEGLĄD OSTATNICH WYDARZEŃ

Nowy Rok. W swoim przemówieniu noworocznym, transmitowanym przez radio, prezydent Gottwald powiedział m. in., iż plan gospodarczy

wykonany został w roku ubiegłym ogólnie z górą w 100%. Produkcja ciężkiego przemysłu wzrosła przy tym o 15,4% w stosunku do roku 1949,

37 Przegląd Zachodni